

**O‘ZBEKISTONDA SUV RESURLARINI BOSHQARISH VA
IRRIGATSIYA SEKTORINI RIVOJLANTIRISHNING 2025–2028-
YILLARGA MO‘LJALLANGAN DASTURNING STRATEGIK
AHAMIYATI TAHLILI**

Mamasoliyev S.F.

Tayanch doktorant, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Sarvaruser007@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur tezisning asosiy maqsadi O‘zbekiston Respublikasida suv resurslarini boshqarish va irrigatsiya sektorini rivojlantirishning 2025–2028-yillarga mo‘ljallangan dasturining mazmuni, ustuvor yo‘nalishlari hamda uning iqtisodiy, ekologik va institutsional jihatdan strategik ahamiyatini tahlil qilishdan iborat.. Shuningdek, mavzuga oid respublika miqyosidagi ayrim statistik ma’lumotlar tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *Suv resurslarini boshqarish, Iqtisodiy barqarorlik, Ekologik barqarorlik, Institutsional rivojlanish, suv siyosati.*

Abstract: *The main objective of this thesis is to analyze the content and priority areas of the Programme for the Development of Water Resources Management and the Irrigation Sector in the Republic of Uzbekistan for 2025–2028, as well as to assess its strategic importance from economic, environmental, and institutional perspectives. In addition, selected nationwide statistical data related to the topic are analyzed..*

Keywords: *Water resources management, Economic sustainability, Environmental sustainability, Institutional development, Water policy*

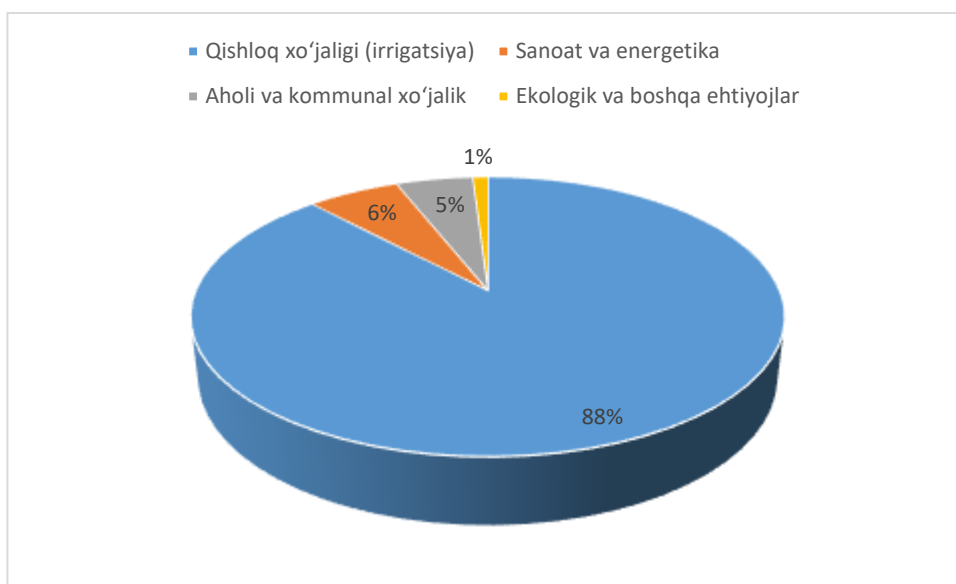
***Аннотация:** Основной целью данного тезиса является анализ содержания и приоритетных направлений Программы развития управления водными ресурсами и ирригационного сектора Республики Узбекистан на 2025–2028 годы, а также оценка её стратегического значения с экономической, экологической и институциональной точек зрения. Кроме того, в работе проанализированы отдельные статистические данные республиканского уровня, относящиеся к теме исследования.*

***Ключевые слова:** Управление водными ресурсами, Экономическая устойчивость, Экологическая устойчивость, Институциональное развитие, Водная политика.*

XXI asrda suv resurslari iqtisodiy rivojlanish, oziq-ovqat xavfsizligi va ekologik barqarorlikni belgilovchi asosiy strategik omillardan biriga aylandi. Global iqlim o'zgarishi, transchegaraviy daryolarga qaramlik va suv iste'molining keskin oshishi suv resurslarini boshqarishni davlat siyosatining markaziy masalalaridan biriga aylantirmoqda. O'zbekiston uchun bu masala ayniqsa dolzarb bo'lib, mamlakat hududining katta qismi qurg'oqchil iqlim zonasida joylashganligi hamda suv resurslarining asosiy qismi tashqi manbalarga bog'liqligi bilan izohlanadi.

Amaldagi hisob-kitoblarga ko'ra, O'zbekiston foydalanadigan suv resurslarining 80 foizdan ortig'i Amudaryo va Sirdaryo havzalari orqali shakllanadi. Ushbu daryolar esa mintaqaviy iqlim o'zgarishi, muzliklar hajmining qisqarishi va suv oqimining notekis taqsimlanishi ta'sirida sezilarli darajada o'zgaruvchan bo'lib bormoqda. Shu sababli suv resurslarini an'anaviy yondashuvlar asosida boshqarish endilikda yetarli samara bermaydi va integratsiyalashgan, strategik hamda texnologik yondashuvlarni talab etadi.

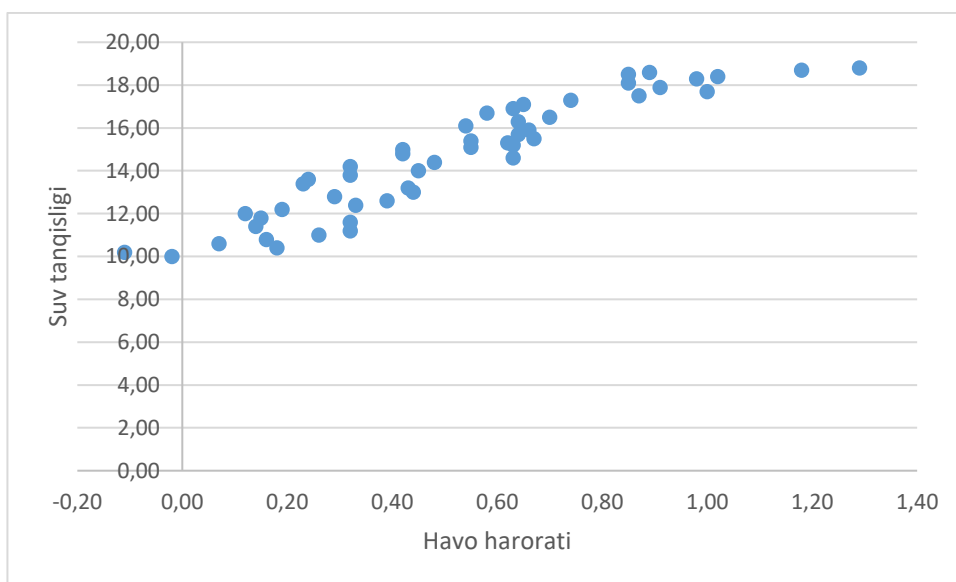
O'zbekiston iqtisodiyotida suv eng avvalo qishloq xo'jaligi bilan chambarchas bog'liq. Qishloq xo'jaligi umumiy suv iste'molining qariyb 85–90 foizini tashkil etadi. Bu esa irrigatsiya tizimlarining samaradorligi mamlakatning yalpi qishloq xo'jaligi mahsuloti, eksport salohiyati va qishloq aholisi daromadlari bilan bevosita bog'liq ekanini ko'rsatadi.

1-rasm. O'zbekistonda tarmoqlar bo'yicha o'rtacha suv sarfi taqsimoti

Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, mavjud irrigatsiya tizimlarida suvning katta qismi texnik yo'qotishlar hisobiga sarflanmoqda. Ochiq kanallar, eskirgan nasos stansiyalari va samarasiz suv taqsimoti natijasida ayrim hududlarda yetkazib berilgan suvning 30–40 foizigacha qismi bevosita yo'qotilmoqda. Bu holat suv tanqisligi sharoitida nafaqat resurs isrofini, balki energiya va moliyaviy resurslarning ham samarasiz sarflanishini anglatadi. Masalan, irrigatsiya tizimidagi nasos stansiyalari O'zbekistonda elektr energiyasining eng yirik iste'molchilaridan biri hisoblanadi. Amaliy ma'lumotlarga ko'ra, ayrim hududlarda qishloq xo'jaligi ehtiyojlari uchun sarflanadigan elektr energiyasining yarmidan ko'prog'i aynan suv chiqarish jarayoniga to'g'ri keladi. Eskirgan texnologiyalar sharoitida bu xarajatlar iqtisodiy samaradorlikni keskin pasaytiradi va qishloq xo'jaligi mahsulotlarining tannarxini oshiradi.

So‘nggi o‘n yilliklarda O‘zbekiston hududida o‘rtacha haroratning oshishi, yog‘ingarchilik rejimining o‘zgarishi va vegetatsiya davrining uzayishi kuzatilmoqda. Bu holat suvga bo‘lgan talabni yanada oshiradi. Ayniqsa, yozgi vegetatsiya davrida suv resurslariga bo‘lgan bosim keskin kuchayadi.

2-rasm. Dunyo harorati oshishi va suv tanqisligi o‘rtasidagi bog‘liqlik

Iqlimiy risklarning kuchayishi suv resurslarini boshqarishda qisqa muddatli choralar bilan cheklanib qolmaslik zarurligini ko‘rsatadi. Endilikda suv siyosati uzoq muddatli prognozlar, risklarni boshqarish va moslashuvchan irrigatsiya tizimlariga asoslanishi lozim. Shu nuqtai nazardan, 2025–2028-yillarga mo‘ljallangan dastur nafaqat texnik hujjat, balki iqlim o‘zgarishiga moslashuv strategiyasi sifatida ham ahamiyat kasb etadi. Avvalgi yillarda suv xo‘jaligini rivojlantirish bo‘yicha qabul qilingan dasturlar ko‘proq alohida infratuzilma obyektlarini ta‘mirlash yoki qisqa muddatli suv tanqisligi muammolarini bartaraf etishga qaratilgan edi. Biroq hozirgi sharoitda bu yondashuv yetarli emas. Suv resurslarini boshqarish tizimi:

- ✓ iqtisodiy samaradorlik,
- ✓ ekologik barqarorlik,

- ✓ institutsional boshqaruv
- ✓ tamoyillarini yagona tizimda birlashtirishi zarur.

2025–2028-yillarga mo‘ljallangan dastur aynan shu yondashuvga asoslangan bo‘lib, suvni faqat resurs sifatida emas, balki iqtisodiy qiymatga ega strategik aktiv sifatida ko‘rib chiqadi. Bu esa suvni rejalashtirish, hisobga olish va taqsimlash mexanizmlarini tubdan o‘zgartirishni talab qiladi.

2025–2028-yillarga mo‘ljallangan dastur aynan shu institutsional muammolarga javob beruvchi hujjat sifatida ishlab chiqilgan bo‘lib, u suv resurslarini boshqarishda zamonaviy, integratsiyalashgan va natijaga yo‘naltirilgan boshqaruv modelini shakllantirishni ko‘zda tutadi. Unga kora suv resurslarini boshqarish samaradorligiga quyidagi omillar tasir qiladi:

- ❖ nafaqat texnik infratuzilma holati samarali tashkil etilganiga
- ❖ boshqarishda vakolatlarning haddan tashqari markazlashuvi
- ❖ va boshqaruvni moslashuvchan mexanizmlar

Mazkur dastur mustaqil hujjat bo‘lishi bilan birga, avval qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar bilan uzviy bog‘langan holda ishlab chiqilgan. Xususan, u O‘zbekiston Respublikasida suv xo‘jaligini rivojlantirishga oid uzoq muddatli strategiyalar, suv resurslaridan oqilona foydalanish konsepsiyalari hamda davlat-xususiy sheriklikni kengaytirishga qaratilgan qarorlarning mantiqiy davomi hisoblanadi. Huquqiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, 2025–2028-yillarga mo‘ljallangan dastur suv resurslarini boshqarish masalasini faqatgina texnik yoki iqtisodiy muammo sifatida emas, balki kompleks huquqiy va institutsional tizim sifatida ko‘rib chiqadi. Unda suvdan foydalanish huquqlari, javobgarlik mexanizmlari, monitoring va nazorat tizimlari hamda manfaatdor tomonlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar aniq belgilangan. Bu yondashuv suv xo‘jaligida “fragmentar boshqaruv”dan voz

kechib, yagona strategik boshqaruv maydonini shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada davlat organlari, mahalliy hokimiyatlar, suv iste'molchilari va xususiy sektor o'rtasidagi vakolatlar aniq chegaralanadi va o'zaro muvofiqlashtiriladi. Dasturda suv resurslarini boshqarishda natijaga yo'naltirilgan boshqaruv (result-based management) tamoyillarini joriy etish muhim o'rin tutadi. Bu esa suv xo'jaligi sohasida an'anaviy "reja-hisobot" tizimidan ko'ra, aniq ko'rsatkichlar va natijalar asosida baholash tizimiga o'tishni anglatadi. Masalan, suvdan foydalanish samaradorligi endilikda faqat sarflangan suv hajmi bilan emas, balki:

- bir birlik suv hisobiga yetishtirilgan mahsulot hajmi,
- energiya sarfi,
- meliorativ holatning yaxshilanish darajasi
- kabi kompleks indikatorlar orqali baholanadi.

Bunday yondashuv suv resurslarini boshqarishda iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarini kengaytirish imkonini beradi. Ya'ni suvni tejagan va samarali foydalangan subyektlar rag'batlantiriladi, samarasiz foydalanish holatlari esa iqtisodiy va ma'muriy mexanizmlar orqali cheklanadi. 2025–2028-yillarga mo'ljallangan dasturda hududiy boshqaruvning roliga alohida e'tibor qaratilgan. Tog'oldi hududlari, vodiylar va cho'l zonasidagi viloyatlarda suv ta'minoti sharoitlari, sug'orish texnologiyalari va muammolar xarakteri bir-biridan tubdan farq qiladi. Shu sababli dasturda hududiy yondashuv tamoyili ilgari surilib, suv resurslarini rejalashtirish va boshqarishda mahalliy sharoitlarni hisobga olish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bu esa viloyat va tuman darajasida suv balanslarini tuzish, hududiy ehtiyojlarga mos irrigatsiya loyihalarini ishlab chiqish hamda mahalliy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Dasturda belgilangan institutsional islohotlarning eng muhim jihati ularning uzoq muddatli barqarorlikka yo'naltirilganligidir. Ya'ni, 2025–2028-

yillar faqatgina boshlang'ich bosqich bo'lib, mazkur davrda yaratiladigan institutsional va huquqiy asoslar keyingi yillarda suv xo'jaligi tizimining uzluksiz rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Bu jarayonda suv resurslarini boshqarish tizimi bosqichma-bosqich:

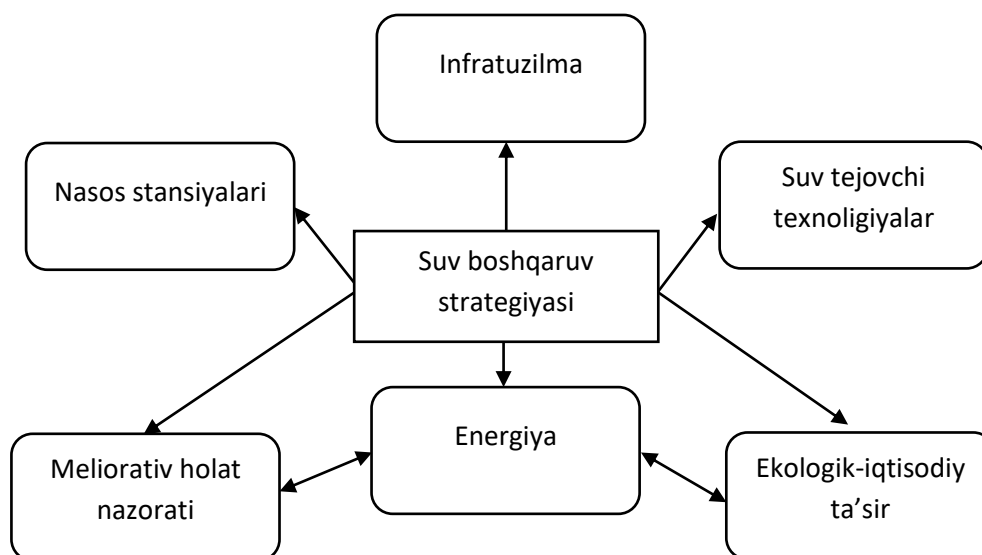
texnik jihatdan modernizatsiyalashgan,

iqtisodiy jihatdan samarali,

huquqiy jihatdan barqaror

holatga o'tkazilishi ko'zda tutilgan.

Shu jihatdan qaralganda, dastur faqatgina muayyan davr uchun mo'ljallangan chora-tadbirlar majmui emas, balki O'zbekiston suv siyosatining yangi institutsional modelini shakllantirishga qaratilgan strategik hujjat hisoblanadi.

3-rasm. O'zbekistonda irrigatsiya tizimini rivojlantirish strategiyasi

O'zbekiston irrigatsiya tizimi Markaziy Osiyodagi eng yirik va murakkab suv xo'jaligi infratuzilmalaridan biri hisoblanadi. Respublikada umumiy uzunligi 180 ming kilometrdan ortiq irrigatsiya va melioratsiya tarmoqlari mavjud bo'lib, ularning asosiy qismi sovet davrida barpo etilgan.

Amaliy monitoring ma'lumotlariga ko'ra, ushbu tarmoqlarning 50–60 foizi jismoniy va texnologik jihatdan eskirgan. Eskirgan infratuzilma suv resurslaridan foydalanishda yuqori darajadagi yo'qotishlarga olib kelmoqda. Ochiq kanallarda bug'lanish, sizib chiqish va texnik nosozliklar natijasida ayrim hududlarda yetkazib berilgan suvning 35–40 foizigacha qismi bevosita yo'qoladi. Bu holat suv tanqisligi sharoitida nafaqat ekologik, balki iqtisodiy xavf tug'diradi.

Irrigatsiya tizimlarining texnik holati qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Suv ta'minotidagi uzilishlar ekinlar hosildorligining pasayishiga, ekish maydonlarining qisqarishiga va fermer xo'jaliklarining moliyaviy barqarorligining zaiflashishiga olib kelmoqda. O'zbekiston irrigatsiya tizimida 1 700 dan ortiq nasos stansiyalari faoliyat yuritadi. Ushbu stansiyalar sug'oriladigan yerlarning qariyb 55–60 foizini suv bilan ta'minlaydi. Biroq ularning aksariyatida ishlatilayotgan texnologiyalar eskirgan bo'lib, energiya samaradorligi pastligicha qolmoqda. Amaliy hisob-kitoblarga ko'ra, irrigatsiya tizimlarida nasoslar orqali suv chiqarish uchun yiliga 7 mlrd kVt/soatdan ortiq elektr energiyasi sarflanadi. Bu ko'rsatkich respublika umumiy elektr iste'molining sezilarli qismini tashkil etadi. Eng muhim jihati shundaki, eskirgan nasos agregatlari sababli ushbu energiyaning katta qismi befoyda yo'qotilmoqda. 2025–2028-yillarga mo'ljallangan dasturda aynan shu muammoni hal qilish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Xususan, 562 ta eskirgan nasos agregati va 578 ta elektr dvigatelni energiya tejankor uskunalarga almashtirish rejalashtirilgan. Natijada irrigatsiya tizimidagi elektr energiyasi iste'moli 7,1 mlrd kVt/soatdan 6,2 mlrd kVt/soatgacha qisqarishi kutilmoqda. Bu qisqarish nafaqat energiya tejash, balki qishloq xo'jaligi mahsulotlari tannarxini pasaytirish, davlat subsidiyalari yukini kamaytirish va energetika tizimiga tushayotgan bosimni yengillashtirish nuqtai nazaridan ham strategik ahamiyatga ega.

O'zbekistonda suv tejovchi sug'orish texnologiyalari (tomchilatib sug'orish, yomg'irlatib sug'orish, lazerli tekislash) so'nggi yillarda jadal joriy etila boshlandi. Amaldagi ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yil holatiga suv tejovchi texnologiyalar joriy etilgan maydonlar 2,1 mln hektarni tashkil etadi. Biroq bu ko'rsatkich respublika sug'oriladigan yerlarining umumiy hajmiga nisbatan hali yetarli emas. Suv tanqisligi sharoitida an'anaviy sug'orish usullarini saqlab qolish irrigatsiya tizimining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlay olmaydi. 2025–2028-yillarga mo'ljallangan dasturda suv tejovchi texnologiyalar qamrovini 3,5 mln hektargacha kengaytirish belgilangan. Amaliy hisob-kitoblar shuni ko'rsatadiki, tomchilatib sug'orish texnologiyasini joriy etish orqali suv sarfini 35–45 foizgacha, energiya sarfini esa 20–25 foizgacha kamaytirish mumkin. Bu o'zgarishlar suv tanqisligi sharoitida hosildorlikni saqlab qolish bilan birga, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining ekologik barqarorligini ham ta'minlaydi.

O'zbekiston sug'oriladigan yerlarining sezilarli qismi sho'rlanish va sizot suvlari sathining yuqoriligi muammosiga duch kelmoqda. Amaliy monitoring natijalariga ko'ra, ayrim hududlarda sug'oriladigan yerlarning 30 foizdan ortig'i turli darajada sho'rlangan. Sho'rlanish qishloq xo'jaligi hosildorligini keskin pasaytiradi, suvdan foydalanish samaradorligini yo'qqa chiqaradi va irrigatsiya tizimlariga qo'shimcha bosim yuklaydi. Shu sababli dasturda meliorativ holatni yaxshilash alohida strategik yo'nalish sifatida belgilangan. Dastur doirasida drenaj tarmoqlarini rekonstruksiya qilish, nasos stansiyalarini modernizatsiya qilish va sizot suvlari sathini pasaytirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshiriladi. Natijada sho'rlangan va meliorativ jihatdan yomon holatdagi yerlar maydonini sezilarli darajada qisqartirish rejalashtirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. 2025–2028-yillarda suv resurslarini boshqarish va irrigatsiya sektorini rivojlantirish dasturi to'g'risida. <https://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. O'zbekiston Respublikasida suv xo'jaligini rivojlantirish strategiyasi (2021–2023-yillar). PQ–5005-son. <https://lex.uz/uz/docs/-5307918>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. O'zbekiston Respublikasida suv resurslarini boshqarish konsepsiyasi (2020–2030-yillar). <https://lex.uz>
4. FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). AQUASTAT Database: Water withdrawal and irrigation statistics. Rome, 2023. URL: <https://www.fao.org/aquastat>
5. World Bank. Uzbekistan: Water resources management and irrigation efficiency assessment. Washington, DC, 2022–2023. URL: <https://www.worldbank.org>
6. UN-Water. Water stress and climate change global assessment reports. — New York, <https://www.unwater.org>
7. Global Water Partnership (GWP). (2018). Integrated Water Resources Management (IWRM) principles. Stockholm: GWP.
8. IPCC. (2023). Sixth Assessment Report (AR6): Climate Change 2023. Intergovernmental Panel on Climate Change. <https://www.ipcc.ch>
9. NASA GISS. (2024). GISTEMP v4: Global mean surface temperature data. NASA Goddard Institute for Space Studies. <https://data.giss.nasa.gov/gistemp/>

